

SOCIETATEA DE LECTURĂ A ELEVILOR ROMANI DE LA LICEUL DIN BAIA MARE (1869—1877)

VASILE SCURTU și MIHAIL TRITEANU

Societățile de lectură ale elevilor români de la școlile maghiare din Transilvania înscriu un capitol deosebit de interesant în istoria culturii noastre. Înființate în a doua jumătate a secolului al XIX-lea¹, ele și-au desfășurat activitatea în condițiile unei accentuate asuprii sociale și naționale și au promovat în rândurile tineretului român idealurile revoluționare ale generației de la 1848 mai ales pe linia luptei pentru dezvoltarea culturii naționale.

După înfrângerea revoluției din 1848, în Transilvania, ca și în toate provinciile Austriei, se reinstaurează absolutismul habsburgic, se întărește aparatul de constrângere menit să asigure și să consolideze unitatea imperiului, se practică cu asiduitate sporită politica de oprimare socială și națională. Cu toate eforturile însă, Habsburgii nu mai pot menține situația existentă înainte de revoluție. Desființarea iobăgiei și anularea unor privilegii ale nobililor din Transilvania, dar mai ales abolirea celor trei națiuni medievale în urma căreia românii se emancipează din starea de „popor tolerat”, deschid maselor asuprite perspectiva continuării luptei pentru lichidarea rămășițelor feudale, pentru cîștigarea de libertăți și drepturi democratice. Totodată, cuceririle revoluției alimentează în sînul poporului român din Transilvania visul scump al generației pașoptiste: unirea tuturor românilor într-un stat național. Nici epoca absolutistă postrevoluționară (1849—1860), cu tendințe de germanizare, nici perioada „regimului liberal” (1861—1867) și nici cea următoare, a dualismului austro-ungar (1867—1918), cu tendințe de maghiarizare forțată urmărite de burghezia și moșierimea maghiară, nu vor abate masele românești de la lupta pentru unirea politică a Transilvaniei cu România. Sprijinită de intelectualitatea ieșită din popor, lupta aceasta se va desfășura cu o intensitate mereu crescîndă și va îmbrăca forme multiple de-a lungul întregii perioade istorice cuprinse între anii 1849 și 1918. „Elementele înaintate ale intelectualității și burgheziei române — se arată în ampla lucrare consacrată istoriei Transilvaniei — stăruie în revendicarea egalei îndreptățiri națio-

¹ Înainte de 1850 a existat în Transilvania doar o singură asemenea societate: cea înființată la Cluj, între anii 1843 și 1846, de un mîunchi de elevi români, printre care Alexandru Papiu-Ilarian, Avram Iancu, Andrei Șaguna ș.a. Date în legătură cu ea vezi în Nicolaie Popea, *Memorialul arhiepiscopului și metropolitului Andrei baron de Șaguna*, t. I, Sibiu, Institut tipografic, 1889, p. 36—46.

nale pe linia principiilor enunțate la 1848 în programul de la Blaj. Pe planul general al aspirațiilor de „unire cu țara” și de constituire a statului român unitar de pe ambele părți ale Carpaților, conștiința solidarității naționale rămâne prezentă atât în rîndul maselor, cît și în manifestările păturii legate de popor”¹.

Pe acest teren frămîntat de valul luptelor sociale și naționale apar și se dezvoltă în deceniul al șaselea al secolului trecut, din inițiativa unor profesori animați de idealurile generației pașoptiste, societățile de lectură ale elevilor români de la liceele maghiare din Transilvania. Cu un scop cultural mărturisit, ele se străduiau să propage printre elevii români cunoștințe temeinice de limbă, literatură, istorie și cultură românească, să contracareze, în ultimă instanță, tendințele de deznaționalizare promovate de oficialitatea maghiară. În același timp, ele își propuneau să formeze pentru viață oameni bine pregătiți, capabili să-și aducă aportul la propășirea culturii naționale. Se poate afirma, așadar, că prin întreaga lor activitate aceste societăți de lectură ale elevilor se încadrează în mișcarea largă a românilor din Transilvania de luptă împotriva oprîmării sociale și naționale.

Apariția societăților de lectură românești din Transilvania în a doua jumătate a secolului al XIX-lea a fost precedată și în parte determinată de înființarea catedrelor de limba română în cadrul liceelor maghiare care aveau un număr mare de elevi români. Astfel de catedre s-au creat, cu aprobarea guvernului din Viena, în anul 1851 pe lângă liceul maghiar din Oradea, în 1859 pe lângă cel din Satu-Mare, în 1862 la Baia Mare; au urmat apoi Șimleu, Zalău și alte centre. Înființarea acestor catedre prezintă, așa cum vom vedea, o deosebită importanță pentru istoria culturii românești din Transilvania. Acolo unde ele au fost încredințate unor oameni bine pregătiți și cu inițiativă, s-au obținut realizări însemnate pe calea ridicării culturale a românilor. Se pare că deținătorii acestor catedre au fost aleși astfel încît ei să constituie o garanție pentru munca ce aveau să desfășoare. Spre a ne convinge despre aceasta e destul să amintim numele cîtorva dintre ei.

Catedra de la Oradea a fost încredințată lui Alexandru Roman, viitorul profesor universitar de la Budapesta, membru al Academiei Române și înflăcărat luptător pentru drepturile poporului român. Lui în urmează Dionisie Pășoțiu, autor de manuale și bun organizator. Mai tîrziu își desfășoară aici activitatea didactică scriitorul Iustin Popfiu.

Catedra de la Satu-Mare a fost creată prin eforturile și lupta profesorului Petru Bran, întîiul titular al ei. Acestuia, după o mică întrerupere, i-a urmat Vasile Lucaciu, care va avea un rol conducător în mișcarea Memorandului.

Catedra de la Baia Mare s-a înființat din inițiativa protopopului Teodor Sabo. Pînă în 1918, în cadrul ei au funcționat următorii profesori: Ștefan Bilț (1862—1867), Teodor Sabo (1867—1868), Ioan Pop (1868—1871), Ștefan Pop (1871—1879), Gavril Sabo (1879—1890), Gheorghe Lucaci (1891—1905), Andrei Pop (1890—1891 și 1905—1918)².

¹ *Din istoria Transilvaniei*, vol. II, București, Edit. Acad. R.P.R., 1961, p. 135.

² Gimnaziul (liceul) din Baia Mare a luat ființă în anul 1776. La început avea patru clase, mai tîrziu șase; în 1879 numărul claselor se ridică la șapte, iar în anul următor la opt. A fost condus de ordinul călugăresc al minorităților pînă în anul 1887,

Munca pe care o desfășoară profesorii români la catedră și în cadrul școlii li se părea prea limitată, terenul activității prea îngust. Se simțea lipsa unei manifestări extrașcolare atât a profesorului, cât mai ales a elevilor, „studenti” cum li se spunea pe atunci. De aceea a luat ființă în acest scop, pe lângă fiecare catedră de limba română, și câte o *societate de lectură*.

Conducerea și îndrumarea activității acestor societăți de lectură o avea profesorul. Fiecare societate dispunea și de o bibliotecă, ale cărei fonduri de publicații formau lectura obișnuită a elevilor. Completarea colecțiilor acestor biblioteci se făcea prin achiziții curente de cărți și abonamente la ziare și reviste românești. Avem dovezi că societatea de lectură din Satu-Mare era abonată la periodicele „Concordia”, „Aurora română”, „Românul”, (a lui C. A. Rosetti), „Amicul școlii”, „Gazeta Transilvaniei”, „Familia”, „Umoristul”¹. Nu lipsesc nici „Convorbirile literare” de la Iași, care încă din al doilea an de apariție se trimit societății de lectură din Satu Mare, iar din al treilea an și celei din Oradea. Abonamente s-au făcut apoi și pentru alte reviste și ziare („Gura satului”, „Șezătoarea”, „Revista contemporană”, „Amicul familiei”, „Noua bibliotecă”, „Școala”, „Școala română”, „Federațiunea” etc.). Din procesele-verbale ale societăților respective se constată că în cadrul ședințelor se citeau articole din aceste publicații. Importanța acestor lecturi se pune pregnant în evidență dacă ținem seama de faptul că ele constituiau un element prețios pentru întărirea unității naționale, unificarea limbii române și adoptarea, în Transilvania, a scrisului și ortografiei de la „Convorbiri literare” sau de la alte reviste și ziare din România. Ședințele societății se țineau săptămînal sau lunar. Unele dintre ele erau publice, cu participarea intelectualilor români din oraș. Lecturile, recitățile, cîntecele și lucrările originale ale elevilor membri ai societății aveau adesea, alături de scopul instructiv-educativ, și un caracter militant.

cînd l-a preluat statul (Morvay Győző. *A közepoktatás története Nagybányán*. Nagybánya, 1896, p. 110; cf. și *Magyarország vármegyéi és városai: Szatmár vármegye*, Budapesta, s.a., p. 215). La acest liceu, pînă în anul școlar 1888—1889, limba română era obligatorie pentru toate clasele și alcătuia o catedră împreună cu religia greco-catolică. Începînd cu anul 1890—1891, în baza ordinului ministerial nr. 35 448 din 2 septembrie, religia greco-catolică se separă de limba română. Pe de altă parte, din anul 1888 limba română se predă ca obiect facultativ la toate clasele (*A Nagybányai m. kir. állami főgymnázium 10 évi értesítője az 1890—91 tanévről*, p. 65—66). Predarea obligatorie sau facultativă a limbii române în această școală a fost impusă de numărul mare al elevilor români care o frecventau. În anul școlar 1857—1858, în cele patru clase cît avea școala la acea dată, se găsesc 51 de elevi maghiari, 1 german și 62 de români (*A Nagy-Bányai katolikus algymnázium 10 évi programja az 1857—58-diki tanévre*, Nagykarolyban, 1857, p. 16). În anul școlar 1875—1876, din totalul de 156 elevi, 78 sînt români (*Nagybányai rom. kath. nagygymnázium ifjuságának érdemsorozata, az 1875—76-ik tanévben*, Nagybánya, 1876). În anul școlar 1876—1877, din totalul de 161 elevi, 69 sînt români (*Nagybányai rom. kath. nagygymnázium ifjuságának érdemsorozata, az 1876—77-dik tanévben*, Nagybánya, 1887, p. 8 și urm.). Proportțiile acestea, cu variații mai mici sau mai mari, se păstrează pînă în 1918, așa cum se poate constata din anuarele școlare.

¹ Cf. Vasile Scurtu, *Petru Bran, un luptător al trecutului românesc din Satu Mare*, Satu-Mare, 1939.

Cel mai puternic centru cultural românesc din nordvestul Transilvaniei în acest timp era Oradea. Despre activitatea culturală românească de aici și despre societățile de lectură avem bogate informații¹. La fel avem date și informații despre societățile de lectură din Zălau² și Satu-Mare³. Despre cea din Baia Mare informațiile ne lipseau aproape cu totul. Printr-o întâmplare fericită am ajuns în posesiunea tuturor proceselor-verbale ale ședințelor „Societății de bibliotecă” — așa s-a numit la început aici societatea de lectură — dintre anii 1869 și 1877.

Întreaga activitate de care ne vom ocupa este cuprinsă în două volume, format de registru, 29 × 24 cm, bine păstrate și legate în piele. Titlul primului volum este: *CRONICA SOC. DE BIBLIOTECĂ fondată prin studenții români ai Gymnasiului de Baia Mare, în an. șc. 1869—77*. Cuprinde 241 de pagini. Al doilea volum este intitulat *INCERCĂRI LITERARE elucrate de studenții români din Gymnasiulu de Baia Mare începutu în a. școl. 1869—70*. Cuprinde 255 de pagini. Scrisul e îngrijit, citeț și uneori cu majuscule frumos împodobite. În general, aspectul exterior al paginilor lasă o impresie plăcută. Titlurile sînt desenate în tricolor. Ambele volume se găsesc în posesiunea Arhivelor Statului din Cluj. Bazați pe informațiile procurate de aceste izvoare, vom încerca să dăm cîteva date despre viața și activitatea societății.

Societatea de lectură a elevilor din Baia Mare a fost condusă de profesorul de limba română și religie de la acel liceu. Cel dintîi „supraveghetor” — așa este numit în procesele-verbale — a fost preotul-profesor Ioan Pop, care i-a îndrumat activitatea în primii doi ani de existență. În anul 1871 este numit paroh în comuna Ilba, aproape de Baia Mare. Lui îi urmează profesorul-preot Ștefan Pop, care, începînd cu anul școlar 1871/1872, va prelua supravegherea societății și va conduce-o pînă la finea anului 1877. De aici înainte nu mai avem procese-verbale și date despre existența ei, deși registrul cuprinde încă multe file libere în continuare. Probabil că măsurile samavolnice luate de stăpînirea de atunci au lovit și în existența societății, căci încă în august 1875 guvernul a interzis actorilor ambulanti români să dea reprezentații fără autorizația Ministerului de Interne. Societatea de lectură a elevilor români de la liceul piariștilor din Cluj este atacată în ziarul local „Kelet”. Dînd riposta cuvenită acestui articol, revista „Familia” protestează împotriva măsurilor abuzive luate de oficialitatea maghiară, „care ar vrea să stingă toate instituțiile noastre de cultură națională”⁴.

¹ E. Potoran, *Poezii Bihorului*, Oradea, 1934; T. Neș, *Oameni din Bihor*, Oradea, 1938; V. Bolca, *Lepturiștii din Oradea*, în „Transilvania”, 1943, nr. 11—12, și 1944, nr. 2.

² Leontin Ghergariu, *O societate culturală în Zălau la sfîrșitul veacului trecut*, în „Tara Silvaniei”, 1940, p. 32 și urm.

³ Vasile Scurtu, *Petru Bran*, Satu-Mare, 1939, p. 66—81. În ce privește societățile românești de lectură constituite pe lângă liceele maghiare din alte localități, vezi *Alba-Iulia*, în „Familia”, 1867, p. 515; *Arad*, în „Familia”, 1871, p. 81; *Cluj*, în „Familia”, 1881, p. 463; *Seghedin* (societatea avea și o revistă intitulată „Mugurul”, care apărea bilunar), în „Familia”, 1870, p. 118 și 526; *Năsăud și Beiuș*, în „Familia”, 1870, p. 503 și 561 (cf. și I. Mușlea, *Contribuții la cunoașterea bibliotecilor românești ale orașelor din Transilvania*, Cluj, 1935).

⁴ „Familia”, 1875, p. 559; cf. și V. Scurtu, *op. cit.*, p. 68.

În anul 1885 se constituie la liceul din Baia Mare o societate de lectură a elevilor maghiari, numită *Petőfi*. Amintind de acest fapt, istoricul învățămîntului mediu din Baia Mare scrie: „Trebuie arătată străduința care a avut de scop fondarea, paralel cu această societate, și a unui cerc literar românesc. Intenția a rămas fără rezultat”¹. Ar fi, poate, o dovadă în plus că la această dată nu mai exista societatea de lectură a elevilor români. De altfel, în lucrarea lui Morvay nu se amintește nimic despre existența societății cu a cărei activitate ne ocupăm. Datele informative furnizate de Morvay Gyözö lasă însă de dorit în unele privințe. În anul școlar 1880—1881 funcționa deja o societate de lectură a tinerimii maghiare de la acel liceu, așa cum reiese din anuarul școlii. Statutele acesteia sînt aprobate la Budapesta de către ministrul Trefort, cu nr. 805 din 16 ianuarie 1881. În comitetul de conducere al acestei societăți găsim și români, cum este Ioan Gheție din clasa VIII, care în clasele inferioare activase în Societatea de lectură a elevilor români. În cursul anilor următori găsim încadrați ca membri și activînd aici și alți elevi români. Activitatea aceasta comună ne îndreptățește să credem că societatea de lectură separată a elevilor români nu mai funcționa.

Inițiativa înființării Societății de lectură sau „de bibliotecă”, cum se mai numea, aparține elevilor Ioan Budu, Paul Demian, Dumitru Păcurar și „retorilor” Iuliu Pop și Vasile Rausu, care în numele celor 142 elevi români, s-au prezentat în ziua de 11 noiembrie 1869 la Ioan Pop, profesorul de limba română de la acel liceu, cerîndu-i sprijinul. Acțiunea acestora este justificată astfel în cuvîntul introductiv: „Junimea română din gimnaziul complet de Baia Mare, meditănd mai serios de a inventa un mijloc prin care să se cultive în limbă, a văzut de bine să fondeze o societate de lectură”. În ziua de 14 noiembrie 1869, profesorul a convocat o adunare generală la care au participat toți elevii români ai liceului din Baia Mare, precum și cîțiva oaspeți din oraș: Teodor Sabo, paroh și vicar-arhidiacon al districtului Baia Mare, George Pop, Mihai Luca. învățător-cantor, și Andrei Budu.

Profesorul Ioan Pop deschide ședința cu o cuvîntare însufletită, făcînd o incursiune în trecutul vitreg al poporului român din Transilvania, care, în cursul celor 18 secole, „de multe ori pîinea sărată cu lacrimi o mîncă”. Reliefînd asupra din partea aristocrației maghiare, el înfierează prin cuvinte aspre și pe românii renegați. În continuare arată că noua Constituție dată de împăratul Austriei garantează drepturi egale tuturor popoarelor și că e cazul să se profite de aceasta, cu atît mai mult cu cît frații din România, ajungîndu-și unele idealuri (desigur aluzia la Unirea Principatelor din 1859) fac progrese în toate direcțiile și-și îmbogățesc literatura, „care e totodată și a noastră”. Părerea profesorului este că în momentul de față națiunea română are nevoie de conducători învățați, ridicați din rîndurile sale, și de o literatură potrivită pentru realizarea idealurilor ei. Ca obiective imediate el fixează înființarea unei biblioteci și propune încercări de lucrări originale, dintre care cele mai reușite să se publice într-un registru separat. La sfîrșitul ședinței s-a ales un notar ad-hoc în persoana elevului Paul Demian, cu scopul de a înscrie membri și de a încasa cotizații benevole.

¹ Morvay Gyözö, *op. cit.*, p. 225.

A doua ședință are loc sub președinția lui Paul Demian la 21 noiembrie 1869, când s-a ales „casar“ Dumitru Păcurar și controlor Iuliu Pop. Știrea despre înființarea societății este inserată în presa românească: „Publicăm cu plăcere știrea că juneimea română de la gimnaziul din Baia Mare a format una societate de lectură cu scopul de a-și crea una bibliotecă din opuri și ziare românești, un cor vocal și a se cultiva în limba și literatura națională. Membri ai societății sînt toți studenții români de aici, în număr de 142 inși, care au conferit pînă acum 50 fl. pentru fondul societății, care s-a mai sporit cu 14 fl. de la trei binefăcători. S-au cumpărat pentru bibliotecă 30 tomuri de cărți, cu 40 fl. S-au prenumărat la «Albina», «Familia» și «Gura satului». «Federațiunea» o avem din bunăvoința d-lui cantor local. Conducătorul societății este d-l Ioan Pop, profesor de limba și literatura romînă”¹.

Se poate spune că viața Societății de lectură începe cu data de 11 noiembrie 1869, cînd se ia inițiativa înființării ei; la 14 noiembrie are loc ședința de constituire; în alte trei ședințe (5 și 20 decembrie 1869 și 2 ianuarie 1870) se face un „Apel” de înscriere către elevi. În ședința din 9 ianuarie 1870 se alege comitetul, iar la 13 ianuarie același an are loc deschiderea solemnă a societății prin cuvîntarea profesorului Ioan Pop. În această ședință se citește și statutele societății.

În anul școlar 1869—1870, primul an de existență a societății, au avut loc în total 27 de ședințe. Ele se țineau în localul școlii primare confesionale greco-catolice, iar averea mobilă a societății se păstra în arhiva bisericii. Începînd cu anul 1870, sediul societății se mută în localul liceului, „căci această instituție e comună pentru toți... și avem și noi dreptul acolo”, se spune în registrul proceselor-verbale.

Ședințele se deschid de obicei cu marșul *Un răsunset* de Andrei Mureșanu și se încheie cu „cîntece naționale”, fără a se specifica întotdeauna numele acestora. Iată cîteva titluri de cîntări, executate și repetate la diverse ședințe: *Un răsunset*, *Drum bun. Astăzi cu bucurie*, *Sub o culme de cetate*, *Era o noapte*, *Astăzi fraților români*, *Hora unirii*, *Frunzuliță verde*, *Ce e patria română*, *Marșul român*, *Mulți ani*. În general, programul ședințelor e constituit din lucrări originale ale elevilor, recitări și cîntece. În ședința din 27 martie se anunță că în ziarul „Federațiunea” și în revista „Familia” s-a înregistrat existența societății sub numele de *Societatea de lectură* și se citește acest anunț.

În penultima ședință a anului, pe lîngă programul obișnuit se iau și măsuri pregătitoare în vederea dărilor de seamă anuale. La ședința festivă de încheiere a activității anuale (24 iulie) au participat ca oaspeți din oraș următorii: Teodor Sabo, vicarhidiacon și paroh, Ioan Pop, profesor de religie și limba română, Mihail Luca, învățător-cantor, și Simion Sabo, teolog absolvent. Deschiderea s-a făcut cu imnul *Un răsunset*, „care s-a cîntat prin juneimea gimnaziului cu cel mai mare foc și entuziasm național”. S-a rostit o cuvîntare ocazională de către președinte, s-a citit darea de seamă a casierului², a comisiei critice, a bibliotecarului. S-au selecționat și citit din cele mai bune lucrări prezentate în cursul anului; s-au cîntat diverse cîntece și s-au recitat mai multe poezii. La finea catalogului se vorbește de „mecenații” acestui an, amintindu-se următorii: Ioan Pop, profesor și

¹ „Federațiunea”, 1870, nr. 2, p. 86; „Familia”, 1870, p. 142.

² Sume intrate: 69 fl., 98 cr.; ieșite: 64 fl., 56 cr.; bani în casă: 5 fl., 56 cr.

supraveghetorul societății, Ioan Dunca, avocat, Mihail Luca, învățător-cantor, și N. Fași, paroh.

În anul școlar 1870—1871 s-au ținut în total 20 de ședințe. Activitatea a început în luna noiembrie, cu alegerea comitetului pentru anul în curs. Programul ședințelor este, în linii mari, asemănător celui din anul precedent. E de remarcat ședința festivă, ținută la 18 decembrie 1870, în prezența unui numeros public din oraș. Iată programul unei astfel de ședințe :

1. *Un răsunset* de Andrei Mureșanu (cor).
 2. Citirea și verificarea procesului-verbal al ședinței anterioare.
 3. *Fată de roman sint*
 4. *Hațiegana*
 5. *Trei floricele*
- } puncte muzicale
6. Lucrări originale ale elevilor :
 - Națiunea română* de Al. Mureșan.
 - Studentul* de Iuliu Pop.
 - Viața studentului* de Ioan Ștef.
 - Un vis în școală* de Ioan Babici.
 - Sora și fratele în grădină* de Ioan Pop din Recea.
 7. *Româna* (cor).
 8. *Către martirii români* de Andrei Mureșanu, recitare de Iuliu Pop.
 9. *Către renegați* de Iosif Vulcan, recitare de Ioan Ștef.
 10. *Romana* (punct muzical).
 11. *Zorile frumoase* (cor).
 12. *Marșul român* (cor).

O parte din poeziile și bucățile muzicale cuprinse în program, la dorința asistenței, au fost repetate, iar în procesul-verbal se menționează că în afară de punctele de mai sus au fost prezentate și „alte cântări prin muzica și corul vocal”. Oaspeții participanți au donat suma de 20 florini „pentru binele și înflorirea societății”.

Revista „Familia”, reproducând o parte din programul de mai sus, își încheie informația despre serbare cu următoarea constatare : „Publicul se împrăștie sub impresia unor momente plăcute”¹.

În 23 iulie are loc ședința festivă de încheiere cu participarea profesorului Ioan Pop, supraveghetorul societății. Comparativ, activitatea acestui an pare mai redusă decât a celui anterior.

În anul școlar 1871—1872 s-au ținut în total 17 ședințe. Prima e cea de alegeri și are loc la 15 octombrie, fără asistența profesorului conducător. Programul acestor ședințe este cel obișnuit în anii anteriori. La 23 ianuarie se hotărăște ca în viitor ședințele să aibă loc duminica, de la orele 11 înainte. Se dezbate diferite probleme administrative, iar în ședința penultimă (23 iunie) se aleg comisiile de verificare pentru încheierea anului. Aceste comisii își depun rapoartele în ședința de închidere din 28 iulie.

În anul școlar 1872—1873 s-au ținut 14 ședințe începând cu cea de organizare din 20 octombrie. Programul este cam același ca și în anii anteriori : cântece, recitări, lucrări originale ale elevilor, probleme administrative ; în ședința

¹ „Familia”, 1870, p. 609.

de încheiere din 27 iulie, pe lângă programul artistic se citesc și dările de seamă ale comisiilor de verificare a gestiunii și a bibliotecii.

Cam pe aceeași linie se desfășoară și ședințele anului școlar 1873—1874, în număr de 13. Supravegherea societății, era încredințată noului profesor. Ștefan Pop.

În anul școlar 1874—1875 se țin 10 ședințe, începînd cu 14 noiembrie și terminînd cu 25 iulie. În anul următor (1875—1876) se țin tot 10 ședințe. În anul 1876—1877 s-au ținut în total 12 ședințe. Începînd cu cea de alegeri din 1 octombrie și terminînd cu cea de încheiere din 27 iunie. Programele sînt cam după modelul anilor precedenți, variînd doar numele autorilor și titlurile de poezii ce se recită. Începînd cu ședința din 27 noiembrie, se introduce o măsură nouă. anume ca pentru fiecare recitare de poezie să fie numiți doi critici oficiali, care să-și facă observațiile după ce s-a declamat poezia.

Problemele mai importante care s-au dezbătut în cele 123 de ședințe desfășurate în curs de opt ani de activitate le vom prezenta în cele ce urmează.

Credem că nu e lipsit de interes să mai amintim cîteva dintre chestiunile de ordin administrativ : dezbateri, hotărîri și frămîntări care au avut loc în cadrul diverselor ședințe. La 18 februarie 1872, Iuliu Siurani face propunerea să se fixeze o tematică pentru diversele lucrări originale scrise ale membrilor societății. Această părere este combătută în 23 februarie de către Ilie Moșoigo, argumentînd că o asemenea inițiativă ar restrînge libertatea de alegere a subiectelor ce urmează să fie tratate. Opiniile fiind împărțite, este aleasă o comisie de patru membri care să studieze această chestiune. În ședința următoare, comisia anunță respingerea propunerii lui Siurani.

Tot în 18 februarie, Iuliu Siurani propune să fie demși din posturile ce le ocupă Ioan Pop din Mănăstur și Vasile Barburu, care nu-și îndeplinesc serios îndatoririle și nu participă regulat la ședințe. Mai propune ca procesul-verbal cu dezbaterile să fie scris în „Cronica societății” numai după ce s-a verificat în ședință. Ioan Cotoțiu este de părerea ca lucrările libere ale membrilor să fie reproduse în „Încercări literare” numai după ce vor trece prin aceeași verificare. Cele două propuneri din urmă au fost acceptate.

La 17 martie 1872 este ales ca referent Ion Cotoțiu în chestiunea demiterii lui Ioan Pop și a lui Vasile Barburu. În urma referatului prezentat, în locul lui Ioan Pop a fost ales Victor Marcu, iar Vasile Barburu a fost menținut.

La 25 februarie 1872, I. Siurani a propus ca membrii societății care se obligă sub semnătură că vor prezenta lucrări și nu-și vor respecta angajamentul să fie amendați cu 16 cruceri. Propunerea este dată în studiu unei comisii, compusă din T. Hengye, I. Cotoțiu și G. Coposu.

Alegerea comitetului societății pentru anul 1872 s-a făcut la 20 octombrie. La proxima ședință din 3 noiembrie, Ioan Pop din Mănăstur atacă alegerile pe motivul că n-au fost de față toți membrii și astfel ele nu pot fi considerate valabile. Aprecierea este pusă la vot, dar, fiind voturile împărțite, ea cade, după ce a provocat vii și agitate discuții. La 13 noiembrie, Ioan Pop cere din nou revizuirea alegerilor, susținînd de data aceasta că s-a făcut greșeală la numărarea voturilor. Mai cere să se aleagă, pentru înlăturarea neajunsurilor, o comisie de trei membri, căreia să i se încredințeze supravegherea noilor alegeri. Propunerea a fost acceptată în ședința următoare, dar cu condiția ca între candidați

să fie și cei care dețin în prezent funcții în conducere. Sînt aleși în comisie Grigore Coposu, Ilie Moșoigo și Teodor Mihali. În ședința din 12 ianuarie 1873, procedîndu-se la o nouă alegere, este reales tot vechiul comitet, ceea ce demonstrează că Pop Ioan și cei care l-au susținut erau în minoritate.

În ședințele de încheiere a activității fiecărui an, pe lângă comisia pentru verificarea bibliotecii, se alege și o comisie încredințată cu verificarea gestiunii financiare¹. Veniturile societății provin din cotizațiile benevole cu care se înscriu membrii la începutul fiecărui an. Încasările se pare că se făceau destul de greu, căci în anul 1875 președintele avertizează pe cei care nu-și achită „sumulița” cu care s-au înscris că vor fi excluși din societate.

Ideile călăuzitoare ale societății și programul acesteia sînt fixate în cîteva cuvîntări ale elevilor și profesorilor care au condus-o. În general, ele se axează pe ideea luptei împotriva asupririi naționale și pe necesitatea cultivării limbii române, probleme la ordinea zilei datorită împrejurărilor în care se găseau diverse naționalități subjugate și exploatare de Imperiul austro-ungar, inclusiv națiunea română.

Urmărind cu atenție cuvîntările elevilor sau lucrările lor originale, cititorul rămîne impresionat de maturitatea de gîndire a unor elevi din clasa VI, de cultura lor temeinică. Sentințele încadrate în diversele compuneri, comparațiile, asocierile, logica și argumentația, precum și fraza amplă, bogată în care sînt îmbrăcate ideile, toate acestea vădesc seriozitatea cu care înțeleg elevii să-și însușească elementele de cultură. „Noi avem necesitatea de a ne cultiva limba, inima, simțemintele... de a ne strînge cunoștințe din istoria noastră... Să înaintăm în știință și în cultură”, declară președintele Paul Demian în ședința din 21 noiembrie 1869. Iar în continuare: „Ce e viața omului fără cultură? Viața ... fără cultură e asemenea deșertului ce nu produce nimic, unde nu se află nimic ce să încînte inima omului, ce să delecteze ochii. Pămîntul, cultivîndu-se, va produce fructele sale anuale; viața noastră, dacă va înainta în cultură, va remunera sudorile noastre... Îmbrățișați cu neînteruptă energie înființarea societății lepturale române, a cărei scop este să ne însușim exprimările prea frumoase a clasicilor români, să ne perfecționăm în iubita noastră limbă maternă, să fim cu timpul oameni literați a preastrălucitei noastre națiuni..., să ne jertfim minunile vieții noastre Minervei, zeița științelor, iar răsplata ne va fi împătrit remunerată”. Pentru a entuziasma pe colegii săi, pentru a-i stimula să se înscrie și să desfășoare o activitate rodnică în cadrul societății, același elev le înfățișează pilda strămoșilor romani, „care și-n neplăcerile cele mai adînci au rămas fideli către mamă, adică către patrie, în a cărei brațe s-au crescut”. Nu uită să amintească nici de importanța culturii clasice greco-romane, care este pusă din plin la contribuție în această cuvîntare ocazională. Ideile exagerate ale curentului latinist, puternic în Transilvania timpului, precum și entuziasmul tineresc, își dau din plin roadele în interogații retorice în genul scriitorilor clasici latini, ca acestea: „Nu se mișcă sîngele străbunului nostru Traian în vinele noastre?... Nu

¹ La finea anului 1873, situația casei este următoarea: intrări: 24 fl., 61 cr.; ieșiri: 23 fl., 17 cr.; fond restant: 1 fl., 51 cr. În anul 1874: percepțiuni (încasări — *n.a.*) 19 fl., 17 cr.; erogațiuni (cheltuieli — *n.a.*) 15 fl., 16 cr.; rest în casă 4 fl., 1 cr. La finea anului 1875: încasări 18 fl., 80 cr.; cheltuieli 11 fl., 50 cr.; rest în casă 7 fl., 30 cr. La sfîrșitul anului 1877 se găsesc în casă 37 fl., 50 cr. Pentru ceilalți ani nu avem date informative.

sînteți fii ai României și ai geniului preasplendid roman?... De ne e dulce viața, ne e dulce și limba noastră, și aceasta trebuie să o iubim și să o prețuim mai presus decît cele mai scumpe tezaure. Să imităm faptele strămoșilor noștri, știind că dinșii mai mult s-au luptat pentru limbă decît pentru viața lor“.

Indemnul la lectura particulară și la creațiile originale este formulat în fraze care, deși greoaie și uneori latinizante, sînt vrednice de reținut pentru intenția și ideile ce se desprind din ele „Să prelegăm cu o plăcere adîncă toate descrierile, biografiile și alte opuri științifice și impozante a preestimațiilor noștri bărbați literați. Să ne exercităm a descrie orice fel de întîmplări, ori istorie..., căci numai în acest mod ne vom însuși exprimările auree a preafrumoasei noastre limbi... Să arătăm inamicilor noștri că noi încă iubim națiunea și limba noastră și că sîntem gata a vărsa sîngele nostru în tot minutul pentru fericirea ei“. Făcînd apel la unirea tuturor membrilor pentru realizarea scopurilor societății, se citează primele versuri din *Hora unirii* a lui Vasile Alecsandri, iar pentru cultivarea dragostei față de limbă se reproduc versurile devenite aproape populare din poezia lui Gh. Sion, *Limba românească* :

..Mult e dulce și frumoasă
Limba ce vorbim,
Altă limbă-armonioasă
Ca ea nu găsim...“

La începutul anului 1870 (dezbaterele din 18 ianuarie) s-a hotărît ca în ședințele următoare, pe lîngă programul de pînă atunci, „să se țină perorațiuni pentru însușirea artei preafrumoase a oratoriei“. În acest scop s-au și anunțat cîțiva elevi care vor debuta la viitoarele ședințe. În 30 ianuarie „au perorat“ elevii Paul Demian și Ioan Budu, dînd dovadă de deosebit talent și fiind aplaudați de către asistență.

În conformitate cu prevederile statutare, în ședința din 25 ianuarie 1870 se hotărăște înființarea corului societății, fixîndu-se ca zi obligatorie pentru pregătire duminica între orele 14 și 15.

În ședința din 8 mai 1870, președintele adresează un apel membrilor societății pentru a contribui cu diverse sume la înființarea *Institutului de fete române* din Baia Mare. Apelul se repetă și în ședința din 19 iunie 1870. Tot acum se decide ca elevilor care nu-și pot achita taxele de membri ai societății din cauza stării materiale precare să li se acorde accesul în sala de lectură și dreptul de a prezenta lucrări în ședințe.

La începutul anului școlar 1870—1871 se fac recomandări în privința unirii ce trebuie să domnească între membri, citîndu-se maxima latină: „Concordia parvae res crescunt, discordia maximae dilabuntur“.

La ședința din 6 noiembrie 1870, președintele îndeamnă membrii la o activitate mai susținută și le dă sugestia să prezinte în ședințe lucrări originale, poezii, întîmplări reale sau imaginare, dar mai ales să cultive arta oratorică, urmărind scopul ca „vorbirea oratorilor să pătrundă inimile auditorilor“.

Apelul la unirea membrilor societății este reluat de către profesorul conducător în ședința din 3 decembrie 1872, într-o cuvîntare ce poartă ca moto cuvintele poetului Gh. Sion: „în unire e puterea și viața pentru noi“. Printre altele, în sprijinul argumentelor sale citează versuri din *Hora unirii* a lui Alec-

sandri. Vorbirea se încheie cu versul lui Andrei Mureșanu : „Uniți-vă în cuget, uniți-vă-n simțiri !“.

Ședința din 12 mai 1872 s-a deschis prin cuvîntarea președintelui, care, între altele, spune : „Să ne cultivăm limba maternă, mai ales cînd mijloacele stau totdeauna înaintea voastră. Acolo sînt opurile clasicilor, și deschiliniți literatura națională, citiți-o, cultivați-o... Avem sfînta datorință de a ne cultiva limba maternă..., cu aceasta am născut, cu aceasta ne-am folosit în exprimarea adresată mai întii către mama noastră încă din leagănul pruncesc, înrădăcinîndu-se atunci în sîngele nostru“.

În adunarea de început de an școlar a societății, ținută în ziua de 14 noiembrie 1875, vicepreședintele societății, Teofil Dragomir, elev în clasa VI, într-o cuvîntare „însuflețită“ arată că „trebuie lățite cu toate ocaziunea binevenită și dezvoltate cu toate puterile : simțămîntul român, național, literar și în acest sens cultura și cultivarea română. Și de unde ne vom însuși noi aceste nobile simțăminte ? Aș zice : în școală ! E drept, și acolo, însă mai liber, și cred că fiecare dintre noi cu cel mai mare entuziasm va înainta în literatura sa în preacumpna noastră societate, unde, neatins de elemente străine, va avea mai multe mijloace de a-și cunoaște națiunea sa, literatura ei și în fine pre sine însuși ca român“.

Pentru a activa pe elevii tuturor claselor, la 27 noiembrie 1870 se fixează în mod obligatoriu pentru următoarea ședință cîte un recitator de fiecare clasă în persoana următorilor : Iuliu Pop și Aurel Mureșan din clasa VI, Ioan Butean din clasa V, Mihail Apan și Vasile Barburu din clasa IV, Nicolai Avram din clasa III, Ioan Bancoș din clasa II, Vasile Budu și Ioan Sincai din clasa I. Această măsură de stimulare și ambiționare la muncă s-a și înfăptuit în proxima ședință, cînd toți cei amintiți s-au prezentat cu puncte în program. Măsura se repetă pentru toate ședințele viitoare, însă mereu cu alți și alți elevi, în așa fel ca, prin rotație, să vină rîndul fiecăruia.

În ședința din 5 februarie 1871, președintele obligă pe membrii din clasele IV, V și VI ca în fiecare lună să participe cu cîte o lucrare. Se recomandă : poezii, disertații, compuneri, fabule, traduceri. Cei care nu se vor conforma vor plăti o amendă în bani. Hotărîrea aceasta este reamintită de Iuliu Siurani în martie 1872.

Din ședința de încheiere a celui de-al doilea an al existenței societății aflăm că în cadrul diverselor ședințe s-au prezentat 52 de lucrări originale.

La începutul anului școlar următor, 1871—1872, profesorul conducător și supraveghetor al societății, Ioan Pop, a fost numit în alt post. Elevii, rămași fără conducător, se întrunesc într-o ședință de constituire extraordinară și își încep singuri activitatea. Această situație e caracterizată poetic într-o comparație ca aceasta : „[Sîntem] lăsați pe aripele noastre așa-zicînd ca puișorii de [către] mamă, cînd sperioși caută din cuibul lor împrejur lărgimea mare, al cărei aer cu aripioarele lor trebuie să-l taie“. Inițiativa membrilor este justificată prin faptul că n-au „luminător care să-i conducă pe calea cea mai perfectă către cultură... Timpul fuge, iar speranța din ce în ce crește în inimile noastre“ (procesul-verbal din 15 octombrie 1871).

Făcînd apel la plata cotizațiilor, în ședința din 21 noiembrie 1869 președintele arată membrilor că se vor putea mîndri odată că au fost membri ai acestei societăți de lectură, unde și-au cîștigat primele cunoștințe.

Poetul care prin poeziile sale a delectat atât sufletele contemporanilor, cât și ale urmașilor a fost Dimitrie Bolintineanu. Se cunoaște mizeria morală și materială în care s-a zbatut acesta în ultimii ani ai vieții. La 25 iunie 1871 Cezar Bolliac cere în Camera deputaților ajutor pentru poet. „Acest poet Dumitru Bolintineanu ne-au mișcat inima cu cîntecele sale. ar fi o crimă să-l lăsăm în mizerie”. Brătianu îi răspunde: „Ce să-i facem?”¹. Poetul moare în 20 august 1872. Multe dintre poeziile lui s-au recitat la ședințele societății. O dovadă de atașamentul sufletesc și dragostea membrilor societății de lectură din Baia Mare față de opera și persoana poetului rezultă din faptul că la mai puțin de trei luni de la moartea acestuia, în ședința din 13 noiembrie 1872, elevul Titu Hengye își citește poezia originală *La moartea lui D. Bolintineanu*. Păcat că această poezie nu ni s-a păstrat în „Încercări literare”, pentru a putea vedea modul în care tînărul elev și-a exteriorizat dragostea și durerea. În tot cazul, acest ecou este o dovadă de popularitatea poetului printre membrii unei societăți dintr-un colț îndepărtat al Transilvaniei din acea vreme. În ședința din 26 ianuarie 1873 s-au făcut aprecieri asupra acestei „poezii lirice”, cum e numită în procesul-verbal.

În septembrie 1872 moare Avram Iancu, conducătorul maselor țărănești asuprite din Munții Apuseni în revoluția de la 1848 din Transilvania. Acest dureros eveniment nu scapă nici membrilor societății, care, în anul următor (1873), îl comemorează în cadrul unei ședințe (29 iunie), cînd elevul Titu Hengye își citește lucrarea intitulată *La moartea lui Avram Iancu*.

Programul ședinței din 24 ianuarie 1875 este închinat aniversării a 16 ani de la Unirea Principatelor. Între altele se recită și poezia *La Unirea Principatelor Române* de Iosif Vulcan.

În ziua de 5 martie 1870 moare Eugen I. Cucu, fost deputat în parlamentul din Budapesta, care a rostit numeroase discursuri politice, luînd apărarea naționalităților oprimare din Imperiul austro-ungar². Imediat după acest trist eveniment, la 17 martie 1870, elevul Ioan Cernăscianu din clasa VI scrie poezia intitulată *La moartea lui Eugen Cucu*, pe care o recită în ședință. Poezia, slabă sub raportul realizării artistice, meditează asupra nedreptei orînduirii sociale care duce la oprirea poporului nostru :

„Spune că acum din lume
A pierit dreptatea
Și de patru secoli tot
Ne gonește soarta.

.....
Spune că noi nu răbdăm
Mai mult nedreptate,
Ci cerem toți moarte
Sau sfînta libertate“.

¹ G. Călinescu, *Istoria literaturii române*, București, 1941, p. 217.

² Cf. dr. C. Diaconovici, *Enciclopedia română*, t. II, Sibiu, 1900, p. 60 ; „Familia”, 1870, p. 289.

Este cunoscut rolul societăților de lectură din trecut (continuate în școala de astăzi prin „cercurile literare”) în formarea intelectuală a elevilor și mai ales în pregătirea lor pentru viață. Cunoștințele din programele școlare și de la orele de curs sînt completate și adîncite în cadrul unei astfel de activități. Elevii au ocazia să se manifeste aici mai liber și să-și evidențieze talentul și înclinațiile literare. Dirijate și stimulate de către îndrumători pricepuți, rezultatele lor sînt dintre cele mai frumoase și surprinzătoare. În cadrul unor astfel de societăți s-au manifestat pentru întîia oară reprezentanți de seamă ai literaturii noastre, începînd cu George Coșbuc¹ și continuînd cu Mihai Beniuc² și mulți alții. Care au fost diversele domenii de manifestare și activitate ale membrilor Societății de lectură a elevilor români de la liceul din Baia Mare? Primele forme de manifestare și cele mai cultivate au fost, desigur, recitări de poezii, sau „declamările”, cum se numeau în terminologia vremii. Cît de mare atenție se dădea acestui mijloc de afirmare a membrilor ne putem da seama din următoarea statistică: în anul 1870 se recită 85 de poezii; în 1871, 30; în 1872, 46; în 1873, 35; în 1874, 36; în 1875, 30; în 1876, 40; în 1877, 24.

În anul întîii de activitate se menționează numai titlul poeziilor recitate, dar începînd cu anul al doilea se dă și numele autorilor. Pentru a se putea cunoaște poeziile preferate, precum și tematica lor, dăm în notă lista acestora, cu mențiunea că o parte dintre ele se repetă la recitări an de an, unele chiar în cursul aceluiași an³.

¹ Cf. Nicolae Drăganu, *George Coșbuc, poetul liceului grăniceresc din Năsăud*, în „Transilvania”, 1921, p. 837—860; idem, *George Coșbuc la liceul din Năsăud și raporturile lui cu grănicerii*, în *Serbările de dezvelire a bustului lui G. Coșbuc*, Bistrița, 1927, p. 33—112; Gavril Scridon, *Pagini despre Coșbuc*, București, 1957, p. 24—45.

² Geo Șerban, *Debutul lui Mihai Beniuc*, în „Gazeta literară”, 1957, nr. 2.

³ Alexandri Vasile, *Românul către tatar. Hora Unirii, Biserica risipită, Moșul și secuicul, Tătarul, La mormîntul lui Gr. Romalo, Dragoș, Deșteptarea României, Despărțirea, Sania, Strigoitul, Dorul, Făt-Logofăt, Balnacul și Carpatul, Ceasul rău*; Bărița Ioan, *Bardu și rege*; Bădescu Ioniță, *Un rămas bun, Hristos a înviat! Pe mormîntul Malvinei, Grele timpuri ne-au ajuns, O voce, Sigiliul negru, Adio către Ardeal, Imn*; Bolintineanu Dimitrie, *Cea din urmă noapte a lui Mihai cel Mare, Un tinăr mort în străinătate, Mama lui Ștefan cel Mare*; Brutu Casone Horia, *Tradare. Către arme*; Bulzan Ștefan, *Românul către țara sa*; Buticescu Ranta Vasile, *Boala copilei*; Demetrescu Oprea, *O noapte*; Godișiu Ioan, *Bătălia între Roma și Alba*; Grozescu Iulian, *Tiucă românească, Moș Martin*; Lapedatu Ion, *Erna (Iarna?)*; Marian Simion, *Ștefan cel Mare*; Mureșanu Andrei, *Văduva din China, Către martirii români, O fetiță la aniversarea mamei sale, Orșana din munți, Un răsunset, Glasul unui român, Omul frumos, Rămas bun de la Brașov, Vînătorul de pe Alpi, Locul fericirei*; Popfii Iustin, *La moartea unei copile, Cîntec contemporan, Intr-o noapte vișoroasă, La mormîntul lui Carol Grama, Rugăciune, Ștefan cel Mare și mama lui, Către românii din Ungaria, La românii din Ardeal, Imn pentru România, Odă la Unirea Principatelor, Către poetul Andrei Mureșanu, Imnul României*; Sion Gheorghe, *Limba românească, Două bătrîne, Mireasa mea*; Trăilă Elia, *Tricolorul român*; Trippa Ioan, *Exilatul*; Vulcan Iosif, *Timpul foarte s-a schimbat, Către renegați, Mărturisirea, Rămas bun de la Ardeal, Nu deserați, Longinu, Către poeți, Fraților, să ne unim! Poezia la sate, Ii voi tot batjocori, Ilenuța, Moda de acum, Premiul lui Mihai Erșul, Ioan-Vodă, Uecina mea, Calicul, Cîntecul cel mai frumos, Templul Thalicii române, La unirea Principatelor Române, Necazul umoristului, Iarna, Tepeș-Vodă, La moartea lui Andrei Mureșanu, Săr-bătoarea, Înaintarea noastră, Către Andrei Mureșanu, Către un învățător, Intr-o noapte vișoroasă, Rencățul, Ciobanul din Ardeal, Nu pot declama*; Zamfirescu M., *Fecioara*

Dar activitatea membrilor nu s-a limitat numai la aceste recitări. Ei se străduiesc să compună lucrări originale: poezii, schițe, nuvele, amintiri etc., care se citesc în cadrul diverselor ședințe. În baza articolului 2, aliniatul c din statute, apoi a art. 16 și 17 aceste lucrări urmau să se transcrie într-un registru separat cu titlul *Încercări literare* care cuprinde cele mai reușite lucrări dintre anii 1869 și 1872. Pentru a ne convinge cât de rodnică a fost activitatea și în această direcție, dăm în notă, în ordine alfabetică, numele „autorilor” și titlurile lucrărilor — în marea majoritate poezii — care au fost prezentate și citite în cursul anilor¹. Chiar numai din însirarea titlurilor ne putem face o imagine despre problemele care i-au preocupat pe cei ce s-au îndeletnicit cu astfel de lucrări. Încercările în cele mai multe cazuri sînt puerile și ele au rămas „publicate” doar în volumul de *Încercări literare*. Autorii lor — cu excepția lui Petre Dulfu, consacrat mai tîrziu pe tărîm literar prin poezia sa de factură populară — n-au mai continuat să scrie, iar aceste debuturi de tinerețe nu justifică o analiză amănunțită. Demne de apreciat însă rămîn munca, entuziasmul și elanul de care au fost animați tinerii acestei societăți. Mulți dintre ei își vor consacra ulterior activitatea, ca învățători, operei de ridicare culturală a satelor; alții — e drept, puțini la număr — vor avea un rol însemnat în viața socială și culturală a Transilvaniei. În această direcție, alături de Petre Dulfu, pot fi amintiți aici Teodor Mihali, luptătorul memorandist, deputat între 1905 și 1918 în parlamentul din

¹ Babici Andrei, *Un vis. Un vis în școală. Durerea mea*; Balint Ioan, *Orșanul*; Barburu Vasile, *Un dor. Femeia spartană. Fiica orfană. Un suspin. Orșanul. Primăvara*; Boldan Ștefan, *Amanta dobîndită. Bota Teodor. Bat-o crucea*; Budu Ioan, *Trandafirul. Unei fetițe. Către ea. Către o păsărică. Văduva pe patul de moarte. Primăvara. Din depărtare*; Cernăscianu Ioan, *Soarta turmei daciane. Din depărtare. Un vis pe Carpați. Văduva și fiii. La moartea lui Eugen Cucu. Către junii români. Țigani, Către români. Glasul unui lovit de soartă. Ciinele și pisica*; Cherecheș Ștefan, *Din străinătate*; Coposu Grigore, *Sumetia*; Cotoșiu Ioan, *În o seară lină*; Danciu Dimitrie, *Însănătoșarea*; Demian Paul, *Fantasia. Un suspin. O epistolă*; Dragomir Teofil, *Căprioara. Către amanta mea. Astă-vară*; Dulfu Petre, *Orșanul la mormîntul mamei sale. O preumblare în pădure. Un rămas bun de la casa părintească. Rîndunica mititică. O mumă la mormîntul fiului său. Suspinul fetiței. Orșanul. O doină. Două inimi iubitoare. Văduva eroului. La mormîntul ei. Un suspin. Strigoii. Peștera zmeilor*; Giula Ioan, *Durerea mea. Un vis în grădină. Nobilul. Către o păsărică. Într-o primăvară. Intîia plimbare. Studentul*; Hengye Titu, *Olteanul. Epistola unui tată către fiu. Un suspin. La moartea lui Dimitrie Bolintineanu. Iarna. Din viața unui marinar. Fost-am eu odată. O epistolă a unui tată către fiul său. În memoria lui Avram Iancu*; Herman Teodor, *Două stele luptătoare*; Hodoran Ioan, *O sară la lună. Românul. Într-o seară. Ador la patrie. Frunză verde. O suferință. Te iubesc*; Hosan Dionisie, *Un suspin*; Hosu Emil, *Cetatea de peatră. Cugetînd*; Marcu Gelu, *Iarna*; Marcu Victor, *Rămas bun de la casa părintească*; Mureșan Alexandru, *Suspinul unei mame. O ruină. Nașionea română*; Nistor Ioan, *Primăvara. O seară în grădină. Studentul blind*; Paul Ioan, *Viața amară. O seară în grădină*; Păcurar Demetriu, *Cu buchet de flori. Minutul dorit. După întunec, răzbună*; Petrișor Petre, *Către Ardeal. Nu uita române! Fost-am și eu ferice odată*; Pop Ioan (din Recea), *Nașionca romană. S-a veștezit. Sora și fratele în grădină. Nefericitul*; Pop Ioan (din Tămășești), *Ciinele și umbra. Dorul meu. Sabia lui Traian*; Pop Iuliu, *Răsunet. Dorul meu. Un vis. Studentul*; Rațiu Eugen, *Sosirea acasă*; Rausu Vasile, *De-aș avea*; Roman Ioan, *Către români. La un mormînt*; Sandru Florian, *Mîngăierea*; Simon Aurel, *Un răsunet. Bețivul. Năcazul meu. Desperatul. Roza mea. Către vară. Uino la preumblare. Știi, Ieliță?*; La mormîntul ei. Pîpa. Sînt român, iubesc româna. Moartea orșanului. Uinul; Simon Iuliu, *Amica mea*; Siurani Iuliu, *Primăvara. Concordia. Ciinele și vulpea*; Ștef Ioan, *În depărtare. Dorul meu. Căsătoria. Un student. O zi de vară. Viața studentului. Primăvara.*

Budapesta, unde este ales președinte al Clubului deputaților pentru naționalitățile din Ungaria ; Ioan Gheție, profesor și apoi director al liceului din Năsăud, autorul unui *Dicționar român-maghiar* (Budapesta, 1896) și al unui *Dicționar maghiar-român* (Budapesta, 1906), ambele apreciate la timpul lor, și alții.

Ca o dorință de manifestare și afirmare externă a societății arătăm că în ședința din 19 decembrie 1875 vicepreședintele Teofil Dragomir face propunerea să se țină o adunare publică, la care „solemnitate să se avise inteligența română din loc și din provincie“. Discutarea acestei propuneri se amână pentru ședința din 20 ianuarie 1876, când se aprobă referatul special făcut în acest sens de Petre Petrișor.

O atenție deosebită se acordă și problemelor de ortografie. În ședința din 20 ianuarie 1876, comisia critică respinge două lucrări originale intitulate *Acolo* și *Visul ferice*, deoarece sînt scrise „într-o ortografie necorespunzătoare“. Ca dovadă că membrii societății se țineau, pe cît era posibil, la curent cu mersul ideilor și discuțiile lingvistice la ordinea zilei este faptul că în ședința din 6 februarie 1876 vicepreședintele Teofil Dragomir a citit articolul lui Iustin Popfiu intitulat *Despre originea și formarea limbii române*. Semnificativă pe linia acestei preocupări este și încheierea procesului-verbal din 6 aprilie 1876, unde se spune că „M.O.D. președinte Șt. Pop se adresează prin o vorbire cordială către membri, dîndu-ne o instrucțiune pătrunzătoare despre dezvoltarea modernă națională“.

În anul 1875, Iosif Vulcan începe să publice, ca o anexă a „Familiei“, revista pentru popor „Șezătoarea“. Despre această revistă, care în 1877 avea 1 800 de abonați, spune G. Barițiu că „nu este dincoace de Carpați scriere populară mai ușoară de înțeles“¹, iar Eminescu îi recunoaște lui Iosif Vulcan meritul „de a fi avut o idee sigură de ceea ce va să zică literatura populară, căci cearcă de a da ca într-o oglindă cugetarea și modul de a vorbi al poporului“². În ședința din 23 aprilie 1876, vicepreședintele prezintă societății revista pentru popor a lui Iosif Vulcan, care s-a abonat din colectele private ale unor membri. Este o dovadă în plus că societatea urmărea ținerea la curent a membrilor ei cu publicațiile românești mai importante din Transilvania.

De altfel, biblioteca și organizarea activității ei constituie o preocupare de bază a Societății de lectură a elevilor români din Baia Mare. În articolul 2, alineatul *a* din statute se prevede textual că societatea „va funda o bibliotecă din opurile folositoare, preferînd cărțile scrise în limba română“, iar la alineatul *b* se spune că „va procura diferite jurnale periodice, depunînd acelea pentru citit într-un cabinet de lectură cîștigat spre acela scop“. În articolul 13 se fixează în mod special agendele bibliotecarului și ale vicebibliotecarului. Grija deosebită pentru bibliotecă reiese și din faptul că în ședința din 13 ianuarie 1870, când s-au votat statutele, problemele acestea sînt pe larg dezbătute, partea finală a

¹ G. Barițiu, în „Șezătoarea“, 1876, nr. 12.

² M. Eminescu, *Scrieri politice și literare*, București, 1905, p. 306.

procesului-verbal consemnând discuțiile vii purtate în legătură cu păstrarea cărților și mijloacele de recuperare a celor pierdute sau deteriorate etc.

În anul 1870 s-a adunat din cotizațiile membrilor suma de 55 de florini și 20 de cruceri. Din această sumă, 40 de florini au fost destinați cumpărării de cărți pentru bibliotecă. Distribuirea cărților se făcea în fiecare joi, între orele 9 și 10, iar termenul de împrumut era de numai o săptămână, cu drept de prelungire, în cazuri justificate, pentru cel mult încă o săptămână. Cei care încălcau această dispoziție erau supuși unei amenzi în bani. S-au formulat și condițiile speciale în care cei ce nu pot citi ziare în sala de lectură să le împrumute pentru acasă. În acest scop, bibliotecarul ținea un registru special. În ședința penultimă a anului școlar 1869—1870 (17 iulie), luându-se măsuri pregătitoare pentru dările de seamă anuale, s-a hotărât restituirea tuturor cărților împrumutate, precum și a ziarelor și revistelor, urmînd ca cei care nu se vor conforma să fie de asemenea amendați. Din darea de seamă din 24 iulie 1870 (sfîrșitul anului școlar) se constată că biblioteca are 49 de volume de cărți și 4 ziare abonate. Dovadă despre grija ce se poartă bibliotecii este faptul că elevul Ioan Pop e amendat cu 10 cruceri, deoarece n-a îngrijit și n-a restituit la timp cărțile. În al doilea an de existență, biblioteca s-a îmbogățit cu încă 36 de volume, în valoare de 50 fl., deci are în total 85 volume, iar în cursul anului s-au făcut 250 de împrumuturi.

În ședința de organizare din 15 octombrie 1871 se stabilesc dispoziții speciale în legătură cu sediul bibliotecii, cu cititul cărților și al ziarelor, cu termenul de împrumut, taxa specială pentru bibliotecă, amenzile pentru cei ce nu vor respecta termenele sau vor deteriora ori vor pierde cărțile. La finea anilor școlari 1871—1872 și 1872—1873 se instituie comisii speciale pentru cercetarea și verificarea bibliotecii. Din raportul comisiei speciale al anului 1873 se constată că biblioteca are 121 de volume; s-au efectuat 450 de împrumuturi și s-au mai cumpărat 19 volume. O carte lipsă încă din anul trecut, după oarecare dezbateri, se consideră pierdută, însă nu din vina bibliotecarului. Pentru vacanța de vară, biblioteca este dată în păstrarea profesorului conducător al societății. La finea anului școlar 1873—1874, comisia specială, formată din Ioan Nistor, Teodor Herman și Vasile Budu, constată că din confruntarea catalogului cu realitățile cărțile se află în stare bună, însă lipsesc opt volume. „Adunarea, față de această pierdere, și-a exprimat atît părerea de rău, cît și dorința cum că bibliotecarul Petre Dulfu să cerce modul cum s-ar putea desdăuna biblioteca, căci în caz contrar adunarea nu-l va putea absolvi de la obligămîntul de a dezdăuna el însuși biblioteca”.

Cu începutul anului școlar 1874—1875 se hotărăște că „adunările se vor ținea tot la două săptămîni, dar numai dacă vor fi prezenți cel puțin 21 de membri, dar cărți se vor distribui prin bibliotecar în toată duminica după serbarea sf. liturghii, fiind și profesorul președinte de față”. În ședința din 14 februarie 1875 se alege o comisie pentru selecționarea publicațiilor ce urmau să fie date la legat. Tot acum se exprimă mulțumiri unor membri pentru cărțile

donate societății. În ședința de încheiere din 25 iulie 1875 se hotărăște: 1) pe viitor nu vor putea primi cărți cei ce nu au achitat taxa de membru; 2) pe timpul vacanței de vară se încredințează biblioteca conducătorului societății, prof. Ștefan Pop; 3) biblioteca se aduce de la arhiva bisericii greco-catolice în localul liceului, unde se hotărăște să se cumpere un dulap pentru păstrarea cărților; 4) se aduc mulțumiri speciale bibliotecarului care a administrat bine cărțile, căci nu lipsește nici una. În total sînt 141 de volume¹. La 23 ianuarie 1876, comisia de verificare își depune raportul, arătînd că biblioteca se află în stare bună, iar numărul volumelor este de 187. Se aduc mulțumiri lui V. Damian și P. Petrișor pentru buna administrare și se propune legarea unor cărți.

În procesul-verbal al ședinței de încheiere a anului, ținută la 28 iunie 1876, se arată că comisia însărcinată cu verificarea bibliotecii n-a putut depune raportul său la timp despre starea acesteia, deoarece bibliotecarul V. Damian, „condus de o simplă neglijență și necuviincios indiferentism“, a refuzat să se supună controlului, fiind nevoie de intervenția directă a profesorului-președinte pentru efectuarea verificării. Se vede că a fost un simplu incident trecător între membrii din conducere, căci la control biblioteca s-a găsit în ordine, dovadă că președintele mulțumește bibliotecarului pentru modul în care a condus și administrat biblioteca.

În dezbaterile din 11 februarie 1877, vicepreședintele este delegat să aducă mulțumiri lui Ilie Pop, învățător în Șomcuta Mare, pentru că a donat societății cărțile: *Geografia Ungariei* și *Calendar pe anul 1877*. iar în ședința din 22 aprilie 1877 casierul Teodor Șiovrea arată că s-au cumpărat pentru bibliotecă romanele lui Iosif Vulcan *Sclavul amorului* și *Ranele națiunii*, achitîndu-se și compactarea acestora.

În bibliotecă se păstrau, pe ani, diverse colecții ale ziarelor și revistelor abonate. La 10 iunie 1877 se anunță că în colecția revistei „Familia“ din anul 1873, înregistrată la bibliotecă sub nr. 103, „s-au făcut daune mari“ prin „un respectiv“. Se instituie o comisie care să identifice pe autorul distrugerii. Fiindcă n-a fost găsit imediat, în ședința următoare, din 20 iunie, comisia se completează cu noi membri. Autorul „furtului“ n-a putut fi aflat. În ședința de încheiere din 27 iunie se infierează gestul aceluia „corupt moralmente“. Este încă o dovadă de grija deosebită ce se acordă păstrării cărților din bibliotecă. Tot acum se mul-

¹ În ședința de constituire pe anul 1875—1876 (14 noiembrie), vicepreședintele mulțumește lui Paul Kovács, care nu era membru al societății, pentru că a donat bibliotecii șase cărți. Tot acum se aduce „cea mai călduroasă mulțumire în numele societății acelor mecenai mărinimoși, care cu o sumă considerabilă (sic!) de tomuri înavuțiră modesta-ne bibliotecă“. Aceștia sînt: Vasile Damian cu 5 tomuri, Iuliu Șimon cu 5 tomuri și „un fragment“, Petre Doboș, Constantin Lucaciu și Ștefan Cherecheș cu cite 2 tomuri, Ștefan Chiș și Andrei Pop cu cite un tom. În ședința din 23 aprilie 1876, Petre Petrișor, vicebibliotecar, mulțumește vicepreședintelui T. Dragomir pentru următoarele cărți donate societății: *Viața lui Ioan Chrisostomul*, traducere de I. Papiu, și *Istoria română națională* de Atanasie M. Marienescu.

tumește lui Pamfil Oșianu pentru donarea cărții *Suspinele silvelor* de Ioan Rusu. La 20 iunie 1877 se aduc mulțumiri publice, transmise și printr-o scrisoare, lui Ilie Pop, învățător în Șomcuta Mare, pentru donarea a două numere din publicația *Cărțile săteanului român*, al căror colaborator era. Totodată președintele-profesor Ștefan Pop anunță că a comandat la București mai multe volume de Vasile Alecsandri.

În ședința următoare el prezintă adunării cărțile procurate: zece volume din scrierile „excelentului poet” Vasile Alecsandri și ale lui Costache Negruzzi. Au costat 27 fl. și 71 cr.

Din această succintă expunere se pot constata aprecierea și circulația cărții printre elevi în trecut, precum și cultura temeinică ce și-o însușeau prin lectură. Biblioteca era un puternic mijloc de cultivare pe cale individuală. Din păcate, nu ni s-au păstrat cărțile sau măcar catalogul bibliotecii, pentru a cunoaște mai bine profilul ei. Dar, plecând de la datele chiar sumare pe care le posedăm, se poate afirma că biblioteca era ținută la curent cu cărțile și publicațiile românești mai importante care apăreau. Influența binefăcătoare a bibliotecii asupra membrilor societății este dovedită și de informația, mult ulterioară, în legătură cu Petre Dulfu, care, cu siguranță fusese furnizată de către scriitor, căci la acea dată el trăia încă. „Pînă prin clasa a IV-a liceală [Petre Dulfu] nu avusese prilejul de a citi cărți românești. Atunci însă, făcîndu-se membru al societății de lectură înființată de elevii români ai liceului, a putut să cerceteze biblioteca acelei societăți, care avea vreo sută de volume românești, între care și scrierile lui V. Alecsandri.

Aceste, și în special *Doine și lăcrăminoare*, l-au impresionat adînc și i-au deșteptat darul său poetic, care s-a manifestat curînd după aceea”¹. funcția de pedagog. După cum singur mărturisește, în anii 1852—1853 ocupă

Credem că nu este lipsit de interes să relevăm aici că în „conscrierea membrilor” din anul 1875—1876 se găsesc și elevi de alte naționalități. Ei au calitatea de „cititori” și constituie o mărturie că în cadrul societății se cultiva un patriotism sănătos².

Fără îndoială, activitatea Societății de lectură a elevilor români din Baia Mare a fost axată în primul rînd pe preocupări izvorîte din necesitățile de lărgire a orizontului cultural al tineretului școlar. Dar prin manifestările sale diverse ea a strîns în jurul ei nu numai elevii școlii, ci și societatea românească a orașului și, credem, și pe cea din jur, de unde se recrutau viitorii elevi, devenind în felul acesta un important focar de răspîndire a culturii naționale și totodată o formă de protest împotriva opresiunii ce se exercita asupra naționalităților din Imperiul austro-ungar.

¹ D. Theodosiu, în „Veselia”, nr. 22 din 1941, număr închinat lui Petre Dulfu.

² Acești „cititori”, înșirați alături de ceilalți elevi, sînt următorii: Pommer Kálmán, Sziklováry Béla, Herskovits Pinkás și Wilhelm Ede, toți din clasa V, Kállay E. și Eötvös Sándor din clasa I. Unii dintre ei au făcut și donații de cărți pentru bibliotecă.

ANEXĂ

Lista membrilor societății de lectură din Baia Mare

Anul școlar 1869—1870

Clasa I

Antal Alexandru
Avram Grigore
Avram Vasile

Lazăr Grigore
Laszlofi Ioan
Lupan Nicolae

Bancoș Ioan
Bărboșu Andrei
Blaș Ștefan
Burla (Birla) Teodor
Buteanu Augustin

Matica Vasile
Mehes Ludovic
Moldovan Ioan

Ceteraș Alexandru
Cherecheș Alexandru
Cîrlig Gavril
Cotoțiu Ioan
Cotoțiu Vasile
Cucu Ștefan
Cupșe Ioan

Opriș Iuliu
Oșianu Augustin

Demetriu Toma
Demetru Alexandru
Dradianu Nicolae
Drăguș Alexandru

Perheițiu Ioan
Pop Alexiu
Pop Ioan
Pop Victor

Filip Ioan

Sabo Nicodim
Sabo Vasile
Stanciu Pamfil
Stan Florea
Strîmbu Matei

Gherman Ioan
Ghindaș Grigore
Gregoriu Andrei

Șimon Ioan
Șiovrea Vasile

Herman Teodor
Hosu Nicolae

Ungur Filip
Zaharia Ștefan

¹ În transcrierea numelor am renunțat la grafia originală maghiarizantă (de altfel însăși ortografia aceluiași nume diferă în registru de la un an la altul sau de la un loc la altul) Pentru o mai ușoară urmărire am aranjat numele în ordine alfabetică.

Clasa II

Avram Nicolac

Balint Emil
Bîrle Alexiu
Bura VasileChira Vasile
Ciontea Dumitru
Cosmutza Iacob
Cotoțiu AurelDan Petre
Dulfu Petre

Gavriș Teodor

Herman Ioan
Hosu Gavril
Hosu Ioan

Indrea Vasile

Lazăr Alexiu
Lazăr Ambrosie
Lazăr Ludovic
Lupan AtanasiuMeciu Vasile
Mihali Teodor
Mureșianu EmanuilPop George
Pop Grigore
Pop IoanRoman Ioan
Rusu Ioan
Săsereanu Ioan
Trif George**Clasa III**

Anca Ioan

Apan Mihai

Bălan Gavril
Barburu Vasile
Budu Teodor
Budu BartolomeiCeteraș Ioan
Chișu Ioan
Cotoțiu Ioan
Cotoțiu Nicolae

Dragomir Ioan

Fași Augustin

Hengye Titu
Hodoran Ioan
Hosu IoanMacovei Gilvațiu
Marcu Gelu
Marcu Ioan
Micu Constantin
Moșoige IlieNigrișeanu Vasile
Nistor Ludovic
Nistor IoanPaul Ioan
Petru Iuliu
Pocol Alexandru
Pocol Ioan
Pop Alexandru
Pop Ioan (Buziaș)
Pop Ioan (Mănăștur)

Surduc Gavril

Tordai Ioan

Clasa IVBudu Gavril
Buteanu Ioan

Coposu Grigore

Dascăl Constantin
Demetru Iuliu

Nistor Alexandru

Pop Ioan (Recea)
Pop Ioan (Tămășești)
Rațiu Eugen

Sabo Augustin
Siurani Iuliu

Clasa V

Babici Andrei
Babici Ioan
Balint Ioan

Danciu Dimitrie

Giula Ioan

Hosu Emil

Mureșan Alexandru

Nistor Ștefan

Pop Dumitru
Pop Ioan
Pop Iuliu

Rausu Vasile

Ștef Ioan

Clasa VI

Budu Ioan

Cernăscianu Ioan

Demian Paul

Păcurar Dumitru

Șimon Aurel